

«ALT ER MOGLEG.» SPANSKSPRÅKLEG LITTERATUR UTVIDER HORISONTEN / «TODO PUEDE SER.» LA LITERATURA DEL MUNDO HISPANOABLANTE AMPLIA NUESTROS HORIZONTES

Kjell Gulbrandsen¹
Lena vgs

For å få overblikk og samanheng er det [...] viktig å planleggje og samarbeide om undervisninga på tvers av fag, slik at den gjensidige faglege relevansen trer fram og utviklar seg til ei meir heilskapleg forståing.

Det kongelege kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartement (1997: 26)

Mange har ytra seg om Gudmund Hernes, arkitekten bak Reform 94. For meg står fyrst og fremst eitt av utsegna hans fast som eit viktig grunnprinsipp. På seminaret som opna læreplanarbeidet i denne reforma, sa han nemleg m.a. dette: «Vi skal ikkje utdanne kyklopas.» Og ein kyklop var, som vi veit, i gresk mytologi ein eittøygd kjempe – «gigante con un sólo ojo en el centro de la frente» (*Clave*, p. 439.ii). Eit av siktemåla med dei siste skolereformene ser nettopp ut til å ha vore å utvide elevanes perspektiv på verda. Kva inneber dette?

Spansk som ledd i ei antikykløpisk danning

På bakgrunn av ei slik utsegn lyt det vere grunn til å hevde at eit av føremåla med å lære spansk er at dette språket kan opne auga for ein rik litteratur og dermed vere med på å utvide den kulturelle horisonten til elevane. I denne presentasjonen ønskjer eg derfor å vise ein innfallsvinkel til å nå dette målet og samtidig vise korleis faget norsk, og delvis òg engelsk, kan bli del av den nødvendige kulturelle konteksten som spanskopplæringa finn stad i.

Det er i affektive situasjonar at vi lærer språk, skal franskfilologen Gunnar Høst ha sagt. Ikkje alle kjem i affekt over skjønnlitteratur, men skjønnlitteratur kan hjelpe dei fleste til å komme inn i ein kulturell kontekst som kan lette språkkinnlæringa. Å lære spansk i Noreg skjer ofte i eit tomrom, spesielt no etter at verdsmeisterskapen i fotball sommaren 2010 er over, og i alle høve samanlikna med å skulle lære engelsk (Simensen 2003). Med utgangspunkt i dette meiner eg at samarbeid mellom

¹Kjell Gulbrandsen er lektor i norsk, spansk, fransk og engelsk. Arbeidde 1996–2005 i Eksamenssekretariatet, Læringscenteret og Utdanningsdirektoratet med vurdering i fremmensspråk og var 2005–2006 redaktør i *Aschehoug undervisning*. Frå 1.8.2010 tilsett ved Lena videregående skole. Har m.a. gitt ut læreverk i engelsk, mindre gjendiktingar frå fleire språk og artiklar om litteratur og læreplanar og vurdering i fremmensspråk. E-post: kjell.gulbrandsen@ansatt.opplandvgs.no.

norsklæraren og fremmendspråklærarar kan vere med på å tydeleggjere denne nødvendige konteksten. Slik kan – i vårt tilfelle – det å lære spansk bli ledd i den allmenne, antikykliske danninga – ja, det å utvide den kulturelle horisonten blir eitt av svara på det spørsmålet som er hovudrama for den tredje ANPE-kongressen: «*Aprender español en Noruega: Por qué y para qué?*»

Då eg fekk tilbod om å ta vidareutdanning i spansk, var eg meir oppteken av italienske pronomen enn av preteritum konjunktiv i spansk. Eg måtte derfor skifte modus, frå Dante tilbake til der eg hadde vore tidlegare: hos Cervantes. Eg byrja derfor å lese fleire bøker av spanskspråklege forfattarar, i original og på norsk, enn eg hadde gjort den siste tida, høyre på meir musikk frå spanskspråklege land og i større grad lage og ete mat og smake på vin frå det spanskspråklege området. Slik kom eg etter kvart i spanskmodus. Eg skal i det følgjande vise korleis vi i skolen kan bruke litteratur frå dette området med det same føremålet.

Kva seier læreplanane og Det felles europeiske rammeverket?

Bakgrunnen for det eg skal seie om faga spansk og norsk – og litt om engelsk – er i hovudsak læreplanen i norsk (og altså òg i engelsk). Fyrst vil eg likevel trekkje fram noko eg har sagt i ein annan samanheng, med utgangspunkt i Europarådets understreking av behovet for interkulturell kompetanse, der eg legg fram eit undervisningsopplegg i spansk for å gi elevane større interkulturell kompetanse (Gulbrandsen 2010) – «Las competencias lingüística y cultural respecto a cada lengua se modifican mediante el conocimiento de la otra lengua y contribuyen a crear una conciencia, unas destrezas y unas capacidades interculturales» (Consejo de Europa 2002: 47):

El Consejo de Europa está ocupado en «mejorar la calidad de la comunicación entre los europeos que usan distintas lenguas y *tienen distintos orígenes culturales*» y «vencer los prejuicios» (Consejo de Europa 2002:xii, 2 –mis bastardillas). [...]

Ya que los conocimientos lingüístico y cultural con respecto a cada lengua permiten «que el individuo desarrolle una personalidad más rica y compleja, y mejoren la capacidad de aprendizaje posterior de lenguas y de apertura a nuevas experiencias culturales» (*ibíd.*, p. 47), la interculturalidad como base e ingrediente del aprendizaje de lenguas me interesa (Gulbrandsen 2008). Como una lengua siempre es parte de una cultura, las relaciones entre una lengua y una(s) cultura(s) son incuestionables.

En el plan de estudios de lenguas extranjeras, la Dirección General de Educación de Noruega subraya la importancia de la comprensión y el respeto de otras culturas en un sentido más amplio (Utdanningsdirektoratet 2010b URL [...]). La expresión *más amplio*² se refiere a tanto los «[e]lementos culturales de los que somos relativamente conscientes» como los «[e]lementos culturales de los que somos menos

²En noruego: «i vid forstand».

conscientes»; los últimos mencionados se caracterizan como un «[c]omponente emotivo muy importante» (*Dossier ...* 2002 URL).

Entonces, el aprendizaje de la comprensión auditiva, la comprensión de lectura, la interacción oral, la expresión oral y la expresión escrita –ni siquiera la pronunciación, el vocabulario, la morfología y la sintaxis– toman lugar en un vacío cultural: la descripción del *Marco común* «comprende el contexto cultural donde se sitúa la lengua» (Consejo de Europa 2002:1). Las competencias cultural, comunicativa y lingüística van mano en mano, hasta saber discutir cómo los conocimientos de idiomas y el entendimiento cultural pueden promover la cooperación y la comprensión multiculturales³ (Utdanningsdirektoratet 2010b URL).

El plan de estudios se basa, sin duda –más o menos abiertamente (Gulbrandsen 2005, Gulbrandsen 2009)– en el *Marco común*, cuyo objetivo es proporcionar «una base común para la elaboración de programas de lenguas, orientaciones curriculares, exámenes, manuales, etc. en toda Europa» (Consejo de Europa 2002:1). Me parece natural, tanto como editor (Groth et al. 2005) como profesor, integrar el aprendizaje de la cultura en el aprendizaje de la lengua y de la comunicación y vice versa. En el primer artículo para introducir el *Marco común* y el *Portfolio Europeo de las Lenguas* (PEL)⁴ al profesorado noruego (Gulbrandsen 2001), con referencia a un seminario del Consejo de Europa en 2000 (Conseil de l'Europe 2010), hice hincapié en la importancia del conocimiento de la interculturalidad. [...].

En Escandinavia, el proceso de enseñanza-aprendizaje está estrictamente relacionado con las metas nacionales –o sea, globales– para la enseñanza (cf. Gulbrandsen 2005 URL, Gulbrandsen 2006 URL, Gulbrandsen 2009). Por lo tanto, hay que incorporar las metas globales en el trabajo diario en el aula. Por ejemplo, puesto que las contribuciones de Noruega en la sociedad internacional suponen conocimientos buenos de la cultura y la lengua de otros países (Det kongelige kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartement 1997:26), nuestra ocupación de una parte de la cultura de España en el aula de ELE, cumplirá con la realización de esa meta. Además, el encuentro entre diferentes culturas y tradiciones dará impulsos y base a una reflexión crítica (*ibíd.*, p. 9).

Entonces, el tema de enfoque que vamos a estudiar pertenece a lo que se encuentra en parte de un iceberg bajo el nivel del mar, según la analogía del *Dossier ...* (2002 URL), es decir que no se manifiesta de una manera concreta y visible: Se trata de valores, actitudes, prejuicios y visiones del mundo (al contrario de los comportamientos externos, modos y costumbres) –lo que es conflictivo. [...]

Tras esa fase introductoria, podremos adelantar a la luz de las destrezas y las habilidades interculturales del *Marco común* (Consejo de Europa 2002: 102) tales como

- La capacidad de relacionar entre sí la cultura de origen y la cultura extranjera.
- La sensibilidad cultural y la capacidad de identificar y utilizar una variedad de estrategias para establecer contacto con personas de otras culturas.
- La capacidad de cumplir el papel de intermediario cultural entre la cultura propia y la cultura extranjera, y de abordar con eficacia los malentendidos interculturales y las situaciones conflictivas.

[...] El proyecto propuesto me parece complejo, pero necesario para que mis alumnos tomen los pasos iniciales para desarrollar no sólo la sensibilidad cultural y la capacidad de identificar y utilizar una variedad de estrategias para establecer contacto con personas de otras culturas sino también la capacidad de cumplir el papel de intermediario cultural entre la cultura propia y la cultura extranjera, y de abordar con eficacia los malentendidos interculturales y las situaciones conflictivas (Consejo de Europa 2002: 102).

Arbeidet med litteratur frå spansktalende land kan altså hå inn i ei nasjonal og europeisk ramme. I [læreplanen i norsk](#) (Utdanningsdirektoratet 2010a URL) ser vi at

³En noruego: «drøfte hvordan språkkunnskaper og kulturinnsikt kan fremme flerkulturelt samarbeid og forståelse».

⁴Cf. Fremmedspråksenteret 2010 URL.

alt etter 7. trinn er eit av måla at eleven skal kunne «lese et mangfold av tekster i ulike sjangrer og av ulik kompleksitet på bokmål og nynorsk: norske og *oversatte*, skjønnlitterære tekster og sakprosa-tekster» (mi kursivering) – og verken dette eller andre mål skal strykast etter at elevane legg sjuande trinn bak seg og blir eldre. Dessutan skal eleven på dette trinnet kunne «bruke erfaringer fra egen lesing i skjønnlitterær og sakspreget skriving»; som vi skal sjå, har eg som norsklærer utnytta dette i samband med *Don Quijote*. Og etter 10. trinn skal eleven kunne «gjøre rede for hvordan samfunnsforhold, verdier og tenkemåter framstilles i *oversatte* tekster fra samisk og andre språk» (også her mi kursivering).

Kjem vi over i den vidaregåande opplæringa, men framleis med måla frå grunnskolen in mente, heiter det i kompetansemåla for Vg1 – studieførebuande utdanningsprogram og Vg2 – yrkesfaglege utdanningsprogram at eleven m.a. skal kunne «drøfte innhold, form og formål i *et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa* på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk» og «vurdere fortellemåter og verdier i et representativt utvalg samtidstekster sammenlignet med tekster fra norrøn og samisk litteratur, *myter og folkedikning fra flere land*» (mine kursiveringar). I alle fall eitt læreverk har, som eg skal vise, utnytta nettopp dette med mytar frå Latin-Amerika.

Etter Vg2 studieførebuande utdanningsprogram skal eleven m.a. kunne

- gjøre rede for viktige utviklingslinjer og noen sentrale forfatterskap i norsk og *europaisk litteratur* [mi kursivering] fra middelalderen til og med romantikken og denne litteraturens forhold til øvrig europeisk kulturhistorie
- skrive essay, litterære tolkninger og andre resonnerende tekster på bokmål og nynorsk, med utgangspunkt i litterære tekster og norsk tekst- og språkhistorie
- drøfte fellesskap og mangfold, kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et bredt utvalg av norske og *utenlandske samtidstekster* [mi kursivering] i ulike sjangere

Og for å avslutte: Etter Vg3 – studieførebuande utdanningsprogram skal eleven m.a. kunne «gjøre rede for den modernistiske tradisjonen i norsk og *internasjonal litteratur* [mi kursivering] fra siste halvdel av 1800-tallet til i dag».

Eg skal ikkje her komme med eit systematisk oversyn over kva som finst av spanskspråkleg litteratur i lærebøker i norsk, langt mindre seie alt som ein norsk- og spansklærer kan gjere med desse tekstene (det er viktig å vere klar over at læreplanen er open, og at vi sjølv sagt på ingen måte er bundne til å bruke berre dei

tekstene som står i læreverka). Men la oss no sjå på kva eg meir eller mindre tilfeldig har komme over⁵:

Don Quijote og vindmøllene

Då blir det vel mest naturleg å starte med *Don Quijote*. Både Samlagets *Signatur 3* (Andresen et al. 2002: 44–47), Gyldendals *Panorama 2* (Røskeland et al. 2007: 299–301) og Samlagets *Tema Vg2* (Jansson et al. 2007: 388–390) inneheld utdrag frå kap. VII i bind I, der vår helt, i Arne Worrens omsetjing, kjempar mot vindmøller.⁶ *Signatur 3* har desse oppgåvene (s. 47):

1. «Å kjempe mot vindmøller» er blitt et uttrykk av mer generell karakter. Hva betyr det egentlig?
2. Beskriv forholdet mellom de personene [sic] i utdraget, Don Quijote og Sancho Pansa [sic]. Hvem er egentlig helten?
3. Som alle gode riddere har Don Quijote en kvinne å kjempe for. Hvordan kommer dette fram i utdraget?
4. Don Quijote har ofte blitt framstilt som idealisten som kjemper en tilsynelatende tapt sak. Er det noe i dette utdraget som kan tolkes i den retninga?
5. Don Quijote er en forløper for en rekke seinere romanfigurer som ikke finner seg til rette i virkeligheten og som er fremmedgjort overfor verden. Kjenner du til andre slike romanfigurer i mer moderne litteratur?

Utdraget står saman med ein [illustrasjon](#) av Salvador Dalí (2010 URL). Etersom samansette tekster er ein viktig del av lærestoffet i norsk, kan det her så absolutt vere på sin plass i tillegg å be elevane tenkje gjennom kva bilete illustrasjonen gir av Don Quijote.

Læreverket *Panorama* inneheld på si side to avsnitt i tillegg slik at lesarane får oppleve at Don Quijote ikkje kunne «la være å le av væpnerens enfoldighet» (s. 301), og dei får på denne måten utdjupa kjennskapen sin til væpnaren. Oppgåvene er som følgjer s. 301):

1. Hvordan grunngir Don Quijote angrepet på vindmøllene – og hvordan forklarer han resultatet av kampen?
2. Når Don Quijote går til angrep, «anbefaler han seg» til sin «herskerinne» Dulcinea. Hva kan ligge i dette?
3. Don Quijote er komisk, men han har også høye idealer og kan sees som en idealist. Hva slags verdier kan han stå for?
4. Sancho Panza er en bonde som har forlatt hus og hjem for å følge Don Quijote på eventyr. Hvilken rolle spiller han i fortellingen, og hvilke verdier kan han stå for?
5. Hvem sympatiserer fortelleren i teksten med? Begrunn svaret.

⁵Dessverre er funna avgrensa til læreverk for den vidaregåande opplæringa. Forsøk på å skaffe tilsvarende oversyn over tekster i læreverk for grunnskolen har ikkje ført fram.

⁶Interessant er at dei fleste av desse læreverka blir ikkje berre *væpner*, *gigant* og *maurer* forklart, men også dei eldre pronomenformene *Eder* («Dere (objektsform)») og *I* («Dere (subjektsform)»)! Dessverre kan dette vere nødvendig (bortsett frå at elevane kanskje burde lære å slå opp sjølv?).

Teoridelen i *Panorama 2* er (s. 77) illustrert med eit [bilete](#) (*Le Rire* 1939) som etter verbalteksta å døme viser «Don Quijote etter angrepet på vindmøllene», men det som elevar og lærarar ikkje får vite, er at denne teikninga i realiteten stod på trykk i magasinet *Le Rire* 6. januar 1939 og viser Léon Blum – leiaren av Front populaire i Frankrike og hovudmannen bak nonintervensjonspolitikken mot den spanske republikken – som Don Quijote. Utan at eg kjenner den konkrete bakgrunnen for illustrasjonen, vil han kunne tene som eksempel på korleis Cervantes har inspirert kunstnarar til å trekkje parallellar mellom fantasten frå La Mancha og politiske og andre fenomen i samtida. Historielærarar bør absolutt utnytte slike tekster, særleg dersom elevane frå spansk- og norsktimane kjenner til Don Quijote. Oppgåve 2, om bokmålsuttrykket «anbefale seg», er forresten eit godt eksempel på at enkelte lærebokforfattarar krev at elevane skal lære å bruke oppslagsverk – og at dei ofte lyt rekne med å måtte slite litt for å komme fram til svaret.

Nøyaktig det same utdraget som i *Signatur 3* finn vi i *Tema Vg2* (s. 388–390). Oppgåvene (s. 390) er

1. Gi en karakteristikk av Don Quijote og Sancho Panza.
2. Hvordan er forholdet mellom de to personene?
3. Hvorfor vil Don Quijote angripe vindmøllene?
4. Karakteriser språk og stil i utdraget.

Teoridelen – litteraturhistoria – i dette verket (s. 127) inneheld Honoré Daumiers [illustrasjon](#) (Daumier 2010 URL), mens vi som [illustrasjon](#) i tekstutdraget finn ei kjend teikning av Pablo Picasso (2010 URL): «Den tapre Don Quijote og væpnaren Sancho». På ny kan vi med dekning i læreplanen spørje: Kva bilete gir illustrasjonen av Don Quijote? På kva måte skil framstillingane åt respektive Dalí, Daumier og Picasso seg frå einannan? Dei fleste læreverka i spansk har med stoff om Don Quijote, og ei slik oppgåve om illustrasjonane kan nyttast i samband med gjennomgåing av tekster på spansk om riddaren og væpnaren hans.

Don Quijote og løvene

Aschehougs *Grip teksten 2* (Dahl et al. 2007) skil seg ut ved å presentere eit anna utdrag frå romanen. Sjølv meiner eg at er det noko elevane bør kjenne til frå dette verket, er det nettopp kampen mot vindmøllene; for mange år sidan las eg i lokalavisa om ein fotballkamp mellom Noreg og Danmark der dei danske spelarane hadde sprunge i alle retningar, noko som tydelegvis hadde gitt journalisten

assosiasjonar til eit uttrykk han hadde høyrte ein gong: «Kamp mot vindmøller» var overskrifta. At folkeopplysning om Don Quijote kan vere nødvendig, såg òg ein kollega av meg då ho gav elevane sine spørsmålet «Fortell kort om noen av disse forfatterne (minst tre) og hva de er kjent for: Michel de Montaigne, William Shakespeare, Miguel de Cervantes, Giovanni Boccaccio, Francesco Petrarca og Absalon Pedersson Beyer», og fekk dette svaret: «Miguel de Cervantes skrev historien om den sinnsforvirrede Don Quijote og hans våpenlanger.»⁷

Men Aschehoug meiner visst at ein kan leve bra utan å ha møtt dette utdraget i norskverket. I teoridelen, der m.a. synsvinkelen i romanen blir behandla (s. 61) ser vi eit bilete av ein statue i Madrid av Don Quijote og Sancho Panza, teke av ein av medarbeidarane i forlaget, og forfattarane tek formidlingsoppgåva si alvorleg – om namnet på hovudpersonen les vi denne oppfordringa: «(uttal det så spansk som mulig, for eksempel /kihåte/)». I tekstdelen er det dessverre ein feil der forlaget opplyser kva tekstutdrag som blir presentert. Vi les (s. 298) at utdraget er frå del 2, kapittel XI, men i realiteten har vi å gjere med slutten av kapittel XVI (med ei merkeleg blanding av Grønvold og Kjær's omsetjing og forfattarane sitt samandrag av handlinga) og fyrste delen av kapittel XVII, utan at overgangen mellom kapitla blir gjort klar (det er altså forvirrande at vi ikkje veit når Cervantes og når læreverkforfattarane har ordet).

I ein lett modernisert versjon av Grønvold og Kjær si omsetjing (s. 298–303) opplever vi Don Quijotes møte med det han oppfattar som to ville løver. Aschehoug's val av tekst lèt seg forsvare fordi dette er ein av dei stadene der den vandrande riddaren seier at alt er mogleg – «Todo puede ser» (s. 301), eit uttrykk som kanskje meir enn mykje anna summerer opp renessansens tru på mennesket. Vi skal sjå litt på kva vi kan gjere med denne teksta:

På fagnettstaden *Lokus* (*Lokus* 2010 URL) fann elevane mine, som gjekk på Raufoss vidaregående skole, denne informasjonen: «Miguel de Cervantes skrev *Don Quijote* i renessansen. Denne romanen har blitt kåret til verdens beste roman. På [NRKs lesekunst](#) kan du lære mer om denne romanen⁸. På fagnettstaden, der ein kan klikke seg inn på og lytte til utdraget, får elevane spørsmålet «Romanen *Don Quijote*

⁷Eg takkar Synne M. Granshagen for å ha delt dette dokumentet med meg og tillate meg å publisere det.

⁸Søk på *NRKs lesekunst* (<http://www.nrk.no/litteratur/lesekunst/2040405.html>) gav derimot ikkje resultat (juni 2010). <http://www.lokus.no/?siteNodeId=3401570&lanuageld=1&marketplaceld=3013582&siteNodeId=3401570&didLogin=true>).

er kåret til verdens beste roman. Hvilke krav vil du stille til verdens beste roman? Ut ifra det du har lært om *Don Quijote* og det utdraget du har lest, synes du denne romanen fortjener stempelet *verdens beste roman*?» Det er positivt at elevane blir bedne om å definere kva krav dei vil stille til det som måtte vere verdas beste roman, men eg er redd for at dagens unge menneske neppe vil komme til å gi denne prisen til Cervantes på grunnlag av dette utdraget, og slett ikkje berre på bakgrunn av oppgåve *b* i læreverket (s. 303):

- b. Hva kan grunnen være til at denne romanen er blitt kåret til «verdens beste»? Diskuter ut fra dette lille utdraget dere har lest.

Eg valde sjølv sagt å snakke litt generelt om krav til gode romanar før vi såg [dei fyrste scenane](#) av ein av teiknefilmversjonane av romanen (som ein kan få gratis tilsendt frå Spanias ambassade i København) – så fekk elevane, som brukte *Grip teksten*, likevel høve til å bli kjende med kampen mot vindmøllene og deretter gjekk laus på denne oppgåva⁹ (s. 303):

- a. Framfør dette utdraget av *Don Quijote* for klassen. Velg gjerne en enkel framføringsmåte: Alle replikker i direkte tale leses/spilles av skuespillere i roller, resten leses av en forteller, (Roller: Don Quijote, Sancho, vokteren, kjøreren, fortelleren.) Bruk stemmen til å få fram de karakteregenskapene dere mener personene har.

Apropos teiknefilmen: Som sagt står samansette tekster sentralt i Kunnskapsløftet, og til eksamen i norsk kan elevane rekne med å måtte samanlikne heilt ulike typar tekster. Eit eksempel på slik samanlikning kan elevane få ved å studere skildringa av Rocinante i romanen («rocín flaco» i originalen og «en skindmager ridehest» i Grønvolds versjon) med teiknefilmens verkemiddel: Eit insekt kjem og skal stikke hesten, men snabelen kjem berre rett ned i skjelettet – kjøtet manglar fullstendig mellom skinn og bein. Resultatet blir at insektet blir slege i svime av smerte og fell ned på bakken.

Ettersom desse elevane hadde hatt spansk, kopierte eg originalen til dei, og dei fekk i oppdrag å identifisere enkelte replikkar og flette inn litt spansk i dramatiseringa. Dette gjekk over all forventning. Visst er Cervantes vanskeleg, men ingen tekster er vanskelegare enn dei oppgåvene som vi lagar til dei, så dette fungerte som ein fin repetisjon (derimot oppdaga eg at det var visse sider ved spansk kultur som eg ikkje

⁹Ei av gruppene hadde dette ansvaret; andre grupper arbeidde med andre tekster frå renessansen.

hadde nemnt i spansktimane, for fleire av elevane kalla Don Quijote for «Don», som om dette var eit fornamn, då vi diskuterte teksta).

Replikken «Todo puede ser» kan jamførast med eit utdrag frå *Hamlet* i det same læreverket; det står som innleiing til kapitlet om renessansen – «Renessansen: Mennesket i sentrum» (s. 54) – (her ført saman med den engelske originalen):

What a piece of work is man! How noble in reason, how infinite in faculties, in form and moving, how express and admirable in action, how like an angel in apprehension, how like a god! The beauty of the world, the paragon of animals – [...]. (II, ii)!	For et mesterverk mennesket er! Så opphøyet i sin fornuft! Så ubegrenset i sine evner! Så uttrykksfullt og beundringsverdig i skikkelse! Så lik en engel i handling! Så lik en gud i tankekraft! Verdens pryd! Alle skapningers forbilde!
---	---

Don Quijote er i godt selskap – ikkje rart at han seier at alt er mogleg. Her er vi faktisk ved kjernen av det menneskesentrerte verdsbiletet! I samband med dette bør så absolutt lærarar i historie, samfunnsfag og politikk og menneskerettar bli tipsa om at kapittel LVIII i andre bindet av Don Quijote inneheld denne utsegna (som står på ein av veggene til Universidad de Salamanca, i utkanten av Don Quijotes fysiske landskap): «La libertad, Sancho, es uno de los más preciosos dones que a los hombres dieron los cielos» – fridomen er ei av dei kostelegaste gåvene som himmelen har gitt til menneska. For vi skulle altså ikkje utdanne kyklopar.

Og *Don Quijote* blir rekna som verdas fyrste roman. Elevar som har musikk som programfag, kunne forresten få høve til å sjå Cervantes i samanheng med Monteverdi, slik den britiske pianisten Simon Rattle (Vulliamy 2008) gjer:

Books did not vanish from the shelves when Rattle returned to music. «Right at the moment, I'm reading this extraordinary newish translation of Don Quixote and it is more than a delight. It suddenly struck me: it is the same kind of time as Monteverdi – they were more or less contemporaries. Monteverdi is inventing opera and Cervantes invents the novel. It's there, complete: everything you would ever need in a novel, particularly the irony of the tone which wasn't going to be seen again until the 19th century.

Moderne Don Quijoter

Så var det etterarbeidet. Fagnettstaden *Lokus* har dette framlegget:

Hovudpersonen i romanen, Don Quijote, er ein fattig landadelsmann som har forlese seg på gamle riddarforteljingar. Etter lesinga dreg han ut i verda som riddar for å utføre heltemodige bedrifter.

Bruk det du har lært om Don Quijote i fane 1, til å lage ein moderne versjon av Don Quijote. Det kan til dømes vere ein hovudperson som har spelt for mykje dataspel, sett for mykje film eller lese for mange helteromanar - og som inspirert av dette dreg ut

i verda for å gjere heltemodige gjerningar. Vel om du vil skrive ei novelle eller lage ei fotoforteljing, individuelt eller i samarbeid med andre¹⁰.

Eg valde å formulere oppgåva slik: «Skriv en fortelling om en moderne Don Quijote.» Prøva gav fleire interessante svar.¹¹ Her er t.d. starten på ei historie av Stian Simenstad (2009), der den unge forfattaren heilt klart viser at han kan alludere til Cervantes:

Den moderne Don Quijote

Anders var en fattig telefonselger som bodde i sentrum av London. Han var sykkelig opptatt av gamle actionfilmer og var en stor fan av Rambo. Anders var det man trygt kan kalle for en sofaelsker. Han satt stort sett inne og så på actionfilmer hele dagen, noe man kunne se på kroppsformen hans – som begynte å bli enorm.

En dag bestemte Anders seg for å gjøre noe ut av livet sitt. Etter inspirasjon fra utallige actionfilmer bestemte han seg for at han under navnet Rambo-Anders skulle dra ut for å redde verden. Han tok med seg kameraten sin som han delte hus med, Kalle-gutt. De tok den gamle bilen til Rambo-Anders og dro av sted for å lete etter farer, men først måtte de dra innom actionbutikken for å kjøpe det nødvendige utstyret.

Da de kom ut fra butikken, var Rambo-Anders kledd med en trang grønn helsetrøye som på langt nær dekket hele magen, han hadde også kjøpt et maskingevær som bare var et leketøy, men som så helt ekte ut. Kalle-gutt kom ut med en altfor stor hjelm over hodet og en genser hvor det sto «I LOVE ACTION ... and cats». Den gikk ned til knærne på den lille, tynne kroppen hans.

Neste stopp nå var å fange noen forbrytere. De humpet av gårde i den slitne røde bobla av en bil Rambo-Anders hadde arvet etter sin bestemor.

Marius Ødegaard (2009) har laga eit godt grunnkonsept, som nok kunne ha vist fleire av Don Quijotes karaktertrekk, men som er relativt utfyllande der momenta er bygde ut:

Høns-Louise

Det var siste dag på jobben før ferien, og nå var det snart på tide å stenge butikken. Det var ingen kunder der nå, så Louise var helt alene. Mens hun sto der, dagdrømte om hva hun skulle gjøre i ferien. Hun hadde nemlig samlet alle feriedagene sine til en lang fem ukers ferie; dette skulle bli godt. Plutselig var klokka fem. Det gikk som det alltid pleier, så rett før klokka var halv seks var hun hjemme igjen, og som alltid datt hun ned foran fjernsynet for en liten hvil etter jobben. Hun så på et program om kjendiser og deres livsstil, og midt i programmet sovnet hun.

Da hun våknet, virket det som om hun hadde sovet hele livet. Men nå skulle det bli andre boller; hun hadde nemlig oppdaget sitt kall. Hun skulle bli kjendis. Hun skulle menge seg med alle de store, være på forsiden av ukeblader, og virkelig leve livet. Men først måtte hun finne på hva hun skulle gjøre for å bli kjent. Det viste seg å bli et stort problem, så det fikk komme litt slik etter hvert. Hun var jo så flink til det meste, at hun kunne ta alle slags jobber som meldte seg, synging, skuespill, TV-opptreder, dans, ja hva som helst. Hun pakket en bag med alle de fineste klærne, skoene og sminken sin, så gikk hun ut døren sin, og lovet seg selv at hun ikke skulle komme tilbake før hun var kjendis.

Det første hun gjorde var å reise til venninnen sin, Magda. Kanskje kunne Magda bli med som en slags manager. Da Louise kom til Magda, begynte hun å legge ut om planene sine:

¹⁰<http://www.lokus.no/?marketplaceld=3013582&languageId=3&siteNodeld=3401571&usePicture=true&showWYSIWYG=true>

¹¹I elevtekstene er språket forsiktig – men berre *forsiktig* – redigert av artikkelforfattaren for denne publiseringa.

– Hør på det her, Magda, jeg har funnet ut hva jeg skal gjøre med livet mitt... Jeg skal bli... kjendis.

Magda så bekymret ut; hadde det klikket for Louise? Hun sa ingenting, hun ble bare tristere og tristere ettersom Louise la ut om planene sine. Det var ikke måte på hva Louise skulle oppnå, hvilke forbilde hun skulle være og hvordan alt skulle bli så bra. Det også noe annet som var forandret ved Louise; det så ut som hun var i en annen verden, som om hun stirret på noe som ikke var i rommet, men likevel rett foran henne.

– Du må bli med, sa hun plutselig til Magda, som min assistent eller noe slikt, støtte opp om meg, og gjøre noen oppgave som vi kjendiser ikke gjør selv.

Magda turte ikke å motsi Louise; hun kunne ikke knuse drømmen hennes nå, ikke etter alt hun hadde vært igjennom. Louise ville sikkert ta til vettet snart, så hun svarte ja, og smilte fortvilet. Magda måtte samle sakene sine i en fei, for nå skulle de ut i verden, og de hadde ikke et minutt å miste.

Louise bestemte at de skulle sykle, for nå for tiden skulle alle kjendiser være miljøvennlige, og snart ville pressen følge med på alt hun gjorde. Det eneste riktige ville være å sykle mot Oslo, så det var det de gjorde; det var jo der det skjedde mest. Men det viste seg å bli en lang sykkeltur fra Gjøvik til Oslo, så da de kom til Gran på Hadeland, måtte de ta kvelden. De svingte inn på en veikro der det ennå lyste. Da de kom inn, så de en som dreiv og telte opp kassa for kvelden; han så irritert ut siden det var etter stengetid, og spurte hva de ville.

– Jeg er fremtiden! sa Louise med et stort smil. – Jeg skal nemlig bli kjendis, og om en stund kan du skryte av at jeg har sovet her.

– Jasså, og hva skal du gjøre for å bli kjendis da? spurte mannen bak disken. Man kunne se at han ikke trodde på henne. Louise fortalte at hun var god til hva som helst, bare det kunne skaffe henne kjendisstatus, hun hadde nemlig fått et kall. Men alt de trengte var en god natt søvn. De skulle få sove på bakrommet der, selv om det egentlig ikke var til utleie, men et hvilested for de ansatte. Der kunne de sove, hvis hun optrådte under lunsjen dagen etter, det var da det var mest folk på kroa. Det var jo greit, det, hva kunne en gratis spillejobb være. Da de gikk og la seg, bestemte Louise seg for at hun skulle synge dag etter.

Dagen etter var det massevis av folk på veikroa, lastebilsjåførere, pensjonister, arbeidsløse og andre med matpause fra jobben. Eieren hadde rigget til med mikrofon og stereoanlegg, så nå var det bare å skride til verket. Louise hadde pyntet seg og følte seg riktig pen, men da hun stilte seg på den provisoriske scenen, som besto av noen bruskarer og ei finerplate, begynte latteren å bre seg utover kafeen. For det som sto oppe på scenen lignet mer på et fugleskremsel, enn ei superstjerne. Hun hadde masse posete klær, og var helt gul av sminke. Men dette var bare starten, for når hun begynte å synge, i den tro at det låt helt utrolig, var sannheten at det var mere skriking og piping enn sang som kom ut av stereoanlegget. Louise fullførte sang etter sang i den tro at latteren var fordi publikum likte det så godt at de lo av alle de andre i verden som ikke hadde hørt henne enda. Det eneste hun reagerte litt på, var at det var ingen som ropte etter ekstranummer da hun var ferdig. Så i stedet for å gjøre ekstranummeret hun hadde planlagt, gikk hun tilbake til scenen og fortalte at de som var på kroa, hadde en spesiell mulig het til å booke henne på forskjellige forstillinger nå før hun ble kjent, og at hun gjorde det meste som kan gjøres på en scene. Da var det som om hele publikum frøs til; de hadde trodd dette bare var tull, men da de hørte hvor seriøs hun var, visste de ikke hva de skulle gjøre. Tanken om at denne dama måtte være gal hang i lufta som lukta av svovel. Det ble så pinlig at Magda måtte gråte en skvett. Men ut av stillheten var det noen som sa:

– Du kan bli med oss til Oslo; vi skal på audition på *X-faktor*, og jeg tror at undreholdningsverdien på dette her en sikker suksess i TV-bransjen ...

Louise strålte opp av ideen og begynte å drømme; tenke seg til at hun skulle komme på tv så fort! Hun takket villig ja til tilbudet, og sendte Magda for å hente sakene deres. Mannen som hadde tilbudt henne skyss, kjørte buss, og alle på bussen skulle på audition. Alle på bussen så litt rart på Louise, men ingen sa noe som helst til verken henne eller Magda. Magda forsto at Louise i beste fall ville bli et humorinnslag, sammen med de andre raringene på showet, men hun turde ikke å ødelegge gleden til Louise.

Etter en masse kø og mas for å få deltatt på auditionen var det endelig Louises tur. Hun spankulerte inn på scenen, med en selvtilitt større en Nortugs tiltro til ryktet sitt, stilte seg opp foran mikrofonen og fortalte navnet sitt. Så var det i gang.

Hun nynet til en sang av Jonny Cash på så skjærende og pipende, men likevel høy måte at ingen trodde sine egne ører. Og etter cirka tre sekunder var alle lampene slått på slik at hun egentlig skulle gi seg. Men hun var allerede i sin egen verden, så til slutt måtte de både koble fra mikrofonen hennes og skru av scenelyset for at hun skulle gi seg. Hun ble litt flau da hun merket at hun skulle ha gitt seg, men likevel forsto hun ikke hva som skjedde. Da det endelig ble stille i salen og lyset kom på igjen, sa hun:

– Er jeg videre allerede?

Da brast alle ut i latter, unntatt én – nemlig Jan Fredrik Larsen. Og etter en stund så alle på han, og da kom det:

– Det der er noe av det verste jeg har hørt noen gang, hvis du mener du er god til å synge, så skulle det vært forbudt å vise det du ikke er god til. Er du sikker på at Louise er fornavnet ditt? Og at det ikke er Hønse-Louise? Kan du vennligst love at du aldri synger noen gang ifra denne dag? For så å forlate oss så fort som mulig, slik at dette minnet blir så kort som overhode mulig!!!

Jan Fredrik var så sint at det røk av ørene hans, og han måtte snu seg unna for ikke å koke over. Da ble Louise så nedbrutt at hun gav opp; dette kom som et stort sjokk på henne. Tenke seg til at sangen hennes ikke ble likt! Hun tasset av scenen til en dødsens stillhet; da hun kom tilbake til bakrommet var Magda der. Hun tok imot henne og støttet henne ut døra. Det var ingen som sa noe som helst; alle var redde for at hvis de gjorde noe mer narr av denne Hønse-Louise, ville hun klikke helt der inne.

Magda fikk ordnet skyss hjem, og på veien prøvde hun å prate med Louise. Men Louise sa aldri noe mer, selv ikke etter å ha hvert hjemme alene for å roe seg ned hele ferien. Da ble hun lagt inn på psykiatrisk avdeling. Der er hun enda, og ingen vet egentlig hvordan det går med henne. Men ett ønske fikk hun oppfylt; hun ble nemlig en slags kjendis. For filmen av opptredenen på *X-faktor* ble en kjempehitt på både Youbook og Facetube.

Merknader

Navnet Hønse-Louise er navnet til høna til skuespilleren Øyvind Bluncks figur Fritjof. *X-faktor* er et program på TV-2 der de finner folk med talent eller såkalt X-faktor, og Jan Fredrik er den dommeren som nok er den strengeste, om enn ikke riktig så ille som i teksten.

Hos Erik Jonsson (Jonsson 2009) er den kastiljanske høgslatta bytt ut med den norske Finnmarksvidda:

Don Pedersen

Stedet var Finnmark. Ved Tanaelvens bredd bodde Carlos Pedersen. Stammen fra La Mancha i Spania. Nå bodde han inne i de dypeste skoger i det forlatte Finnmark. Han hadde en nabo, det var Finn Kristiansen. Han var liten og tykk, og Carlos var akkurat det motsatte. De var bestevenner og delte alt. De hadde felles snøscooter, rein og ikke minst brønn. Hvis de var uvenner, kunne Finn skru av vannet til Carlos på ubestemt tid. Framfor alt var de jaktkamerater. Mange tror at disse to skruene kunne vært ivrige elgjegere, men de likte å jakte etter rotter på dynga i Alta. Her satt de omtrent hver dag før de dro tilbake til boligene ved Tana elven, fisket litt, pratet, og lagde hjemmebrent. Dette var en rimelig vanlig dag for de kjære naboene.

Carlos var adoptert. Langt bak i slekten fantes Don Quijote, selve løveridderen. Carlos hadde flere bilder av han hengende i hjemmet sitt. Men Carlos hadde aldri lyktes å bli slik som han. Han hadde vokst opp i et alminnelig hjem i Finnmark. Eller: ikke helt. Familien hans passet på han så godt at selv når han skulle gå til skolen som 17-åring, ble han fulgt av foreldrene. Den kjekke spanjolen hadde vært så godt passet på da han var liten at selv nå turte han nesten ikke å være alene. Pingle, var et ord passet han.

Det var en kald vinterdag hvor Carlos og Finn fant fram den gamle snøscooteren. De måtte kickstarte den; her fantes det ikke nøkler eller nyere teknologi som kunne

hjelpe dem. Bare ren muskelkraft. Det blåste kald vind på vidda i dag. De hadde akkurat sett «Canada på tvers» med Lars Monsen før de dro, og kledde seg derfor som han. Selv om det bare var 5–6 grader, kalde sådan. På vei til dynga pratet Carlos ofte om den globale oppvarmingen. Finn trodde ikke noe på dette, han sa at dette aldri kom til å skje! Men Carlos var redd for at dyr som isbjørner ville komme fra Svalbard og ned til Finnmark. Og fryktet at dette allerede hadde skjedd.

Det var en ulempe med Finn, han hadde astma. Denne dagen hadde han glemt inhalatoren hjemme. Finn brukte aldri å glemme noe, men denne dagen skulle bli annerledes ...

Finn dro hjem. Uten Carlos. Bensinen ville ikke rukkit begge veier. Derfor måtte Carlos bli igjen. Trosse alle sine redsler og befinne seg ute på vidda, helt mutters alene. Finn sa til Carlos at hvis han ble redd, skulle han bare begynne å prate med seg selv. Det hjalp som regel.

Det var ingen drømmedag på vidda akkurat: sur vind, blåste snø overalt og trærne hvisket i blåsten. Man så heller ikke mye på grunn av tåken, men allikevel var ikke Carlos spesielt redd. Plutselig bak en busk dukket det opp et stort dyr. Carlos trodde først det var en okse, men etter en kikk på omgivelsene rundt seg så skjønte han at han befant seg i Finnmark. Så begynte han å tenke på hva Finn sa.

«Prat med deg selv, prat med deg selv,» skrek Carlos utover vidda. Han gjorde akkurat slik Finn anbefalte han.

«Prat med deg selv, Finn,» kom siste gangen før han så at det store skumle dyret snudde seg og gikk en annen retning.

Straks etterpå kom Finn tilbake. Han hadde møtt reinsdyret, som var det store, skumle dyret som Carlos hadde skremt vekk. Han spurte Carlos hvordan han hadde sett det.

«Nja» svarte Carlos. Akkurat som om han ikke brydde seg.

Carlos skjønte da at det var reinsdyret han hadde blitt redd for. Han begynte også å tenke at han var bare liten og feig som hadde blitt livredd for et reinsdyr. Og som han antageligvis eide selv også.

Guttene reiste videre. Til dynga. Her var alltid disse guttene «sjefer», og det de var veldig fornøyd med det. De som jobbet der, bare lo av dem samtidig som de syntes at det var hyggelig at noen faktisk var der på besøk. Med hjelp av to kraftige maskingevær fikk de tatt livet av mange rotter om dagen. Rottene ble noen ganger middag, men som oftest middag for katta.

Da guttene skulle vende nesen hjemover igjen, skulle Carlos ta på seg hjelmen. Han kjente at det rant noe nedover kinnene hans. Han tok en finger på kinnet, så på det og skjønte at det var blod: Så smakte han på det, og skjønte at det IKKE var hans blod. Han kjente den ekle smaken i munnen. Blodet smakte som dynga lukter, forferdelig! Han skjønte at det var blodet fra alle de tretten rottene som de hadde tatt livet av, som var klint i hjelmen. Han så på Finn, men Finn turte ikke å le. Selv om han holdt på å sprengte av latter. Inne på kontoret til søppelmennene vrei de seg i latter. Carlos ble fly forbannet og ropte ut:

«Hvem er det som tør å leke med meg, hvem?»

Finn svarte at dette nok bare var et uhell og at de nok ikke mente det.

De fór ut fra søppeltomta i en enorm fart. Carlos måtte nok få ut adrenalinet, tenkte Finn og lot han kjøre svin hjem igjen. Været var like ille som i stad. Tåken hadde bare blitt enda verre. Omtrent halvveis valgte guttene å ta en pause fra kjøringen. Det var rett og slett så dårlig føre at man ble sliten av å kjøre. Så der stod de, midt ute på vidda og drakk en kopp kaffe samtidig som de pratet om alt og ingenting. Uoppmerksomme som disse guttene var, stod det plutselig en gjeng med tre turister rett foran dem. De var så andpustne at de klarte knapt nok å få fram noen ord. Etter noen sekunder hvile spurte de:

«Dere er vel ekte barske Finnmarkinger som ikke er redd for noen ting?»

«Eeh, jo, da,» svarte Carlos og Finn litt nølende.

«Bra! Det står en stor og sulten isbjørn rett borti der og venter på å spise oss opp.» Turistene pekte mot en liten bakketopp oppe i lia.

«Jeg går!» svarte Carlos bestemt.

Finn turte ikke å si noe. Han var like redd som Carlos var. Men han vet at når først Carlos har bestemt seg for noe, så gjør han det. For en gang sa Carlos at han var

lei TV-en, og sekundet senere gikk den ut av vinduet. Han var i hvert fall bestemt, da, tenkte Finn ...

Carlos vinket farvel til Finn som om det skulle vært det siste han så av han. Han gikk videre inn i tåken. Bare 50 meter lenger bort så han udyret. Det sto og så rett på han. Isbjørnen reiste seg opp og sto på bakbeina. Brølte bare som en bjørn kan. Han var stor! Carlos var livredd i det isbjørnen kom nærmere. Carlos husket to ord fra *Don Quijote*, som var hans favoritt roman. Av flere grunner.

«Eders nåde» ropte han. «Eders nåde.»

Han ante ikke hva det betydde, og det hjalp ikke spesielt. Isbjørnen nærmet seg.

Bare hundre meter lenger bort stod Finn alene igjen; de andre tre hadde dratt av redsel. Finn visste at han kunne gjøre noe, men ikke hva. Han hadde sett utallige timer med Mosen og Discovery Channel, men kom ikke på det. Så flyttet han blikket ned på scooteren og tenkte seg litt om. Han gliste fra øre til øre i det han kom på at han skulle starte den. Isbjørner er redde for motorlyd.

Carlos slet fortsatt med isbjørnen. Han ble bare reddere og reddere. Det begynte å se mørkt ut. Et slag med labben til denne bjørnen hadde drept han.

«Stikk av! Jeg er isbjørnjegeren Don av Finnmark!» raste han ut, men han kunne knapt høre seg selv. Motorlyden fra snøscooteren bråkte så mye at Carlos måtte skrike høyere og høyere.

«Jeg er isbjørnjegeren Don av Finnmark, stikk av!»

Han ble borte, isbjørnen snudde seg og løp av sted. Finn kom springende. Tåken hadde lettet, og solen som hadde vært borte hele vinteren, begynte å titte frem bak skyene. Carlos ble så glad at han hoppet og skrek av glede.

De tre som oppdaget isbjørnen og ga oppdraget, hadde fikset seg en snøscooter og kom tilbake igjen. Carlos sa til dem:

«Hvis lederen i Sametinget skulle spørre hvem som har utført dette, så svar: isbjørnjegeren, jeg vil ikke lenger bli kalt rottejegeren.»

«Og du, Finn, du kan kalle meg, Don Pedersen!» avsluttet Carlos før han satte seg bak på snøscooteren og dro hjem.

Finn kom nok aldri til å si hva som var den egentlige grunnen til at isbjørnen forsvant. Og han ville heller ikke at Carlos eller Don Pedersen, som han ville bli kalt, skulle oppdage det. Så han kastet alle Lars Monsen-filmene og sa opp abonnementet på Discovery Channel slik at Carlos ikke skulle finne ut noe. Og hver gang det var et naturprogram på TV, stengte Finn av vannet til Carlos slik at han skulle få noe annet og gjøre. Men den aller enkleste måten for å få Carlos på et annet spor var å minne han på Don Quijote eller historien om han selv, Don Pedersen.

Til slutt i denne omgangen har eg lyst til å trekkje fram Morten Karlsens forteljing om Hans Utbakken (Karlsen 2009):

Hans Utbakken

Hans Utbakken, en trygdet NAV klient med bostedsadresse Jarlsbotnveien 39, Ytre Finnmark. Nærmere bestemt hjemme hos mor og far. Han lider av det mange vil se på som mangel på sosiale antenner. Og som følge av dette tilbringer han det meste av tiden sin til å fordype seg i norrøn historie samt å leve gjennom det han anser som en parallell dimensjon, World of Warcraft, som figuren Dragon_Killer_49.

Det er fredag formiddag, Hans er nettopp ferdig med middagen, som ble en mellomstasjon mellom sengen og badet, som følge av at hans aktiviteter som Dragon_Killer_49 varte utover de sene nattetimer dagen før. Foreldrene til Hans, Hanne og Frank, har for lengst gitt opp å kommentere eller prøve å prate fornuft til sønnen sin; dette har ført til at de tilnærmet lever i to separate verdener. Den eneste kommunikasjonen mellom dem er når de fra tid til annen får høre om hans store bragder i *World of Warcraft*.

Etter at Hans er ferdig med det daglige morgenstellet setter han kursen ut for å besøke den heller begrensede vennekretsen sin; faktisk er den så begrenset at den ikke omfatter mer enn én person, i hvert fall i *denne* dimensjonen. Det er ikke lange spaserturen han er framme ved huset til Odd Dyrvang, venn av Hans helt siden starten av 8. klasse på Jarlsbotn ungdomsskole.

Hans ringer ikke på før han går inn; han bare åpner døren går ned en trapp og åpner første dør til høyre.

«Hei,» sier han i det han åpner døren til det som er rommet til Odd.

Det kommer ikke noe svar tilbake fra Odd; han sitter nemlig foran pc-en med bilde av noe som ser ut som en vikingdrakt.

«Er det de nye draktene våre?» spør Hans.

«Ja, ekspresspost, så er her innen DÅFRFNK (det årlige friluftspillet for norrøne karakterer).» Hans og Odd drar nemlig hvert år til Sverige for å være med på et rollespill hvor folk kler seg ut som norrøne figurer, og rollespillet varer i en hel uke, fra mandag til søndag, uten pauser.

Lørdag er Hans oppe tidligere enn vanlig; det er nemlig i dag at avreisen til Sverige og DÅFRFNK er. De har planlagt å reise med buss ned til Tromsø for så å reise med fly derifra til Sverige. Ansvaret for reisen er det Odd som har hatt, og det er han som skulle ordne med buss og fly billetter hele veien fram til Sverige.

Hans er allerede begynt å gå inn i sin norrøne rolle, og på vei ned mot Odd bruker Hans sverdet sitt til å slåss mot busker og trær. Langs etter veien får han til stadighet rare blikk fra forbigående. Kanskje ikke så rart siden han roper og vifter rundt seg med et sverd mot iøynefallende ingenting.

Nede ved huset til Odd er han på vei inn døren som vanlig, men idet han åpner døren inn til Odd rom brøler han av full hals, som om han skulle vært en full viking, så Odd nesten detter til gulvet, for så å komme med noen spydige kommentarer på gammelnorsk om hvordan han lot seg skremme av den store viking: «Hví ertú svá hræddr, maðr?»

Da Odd har fått samlet seg, tar han med seg Hans ut i boden for å vise fram de nye kostymene som de skal bruke. Det er omtrent så Hans begynner riste av glede idet han får øye på draktene. Han tar til seg den ene drakten og skynder seg å bytte om. Odd velger å pakke sin ned og ta den med i kofferten.

De begynner å gå ned mot busstasjonen, Odd med begge kofferten og Hans i fullt vikingutstyr og sverdet i hånden. Det er ikke mer enn 15 minutters gange ned til der bussen går, men Hans, eller Baldur som han nå kaller seg selv, har tiltross for dette klart å jage fire katter og sende et halvt dusin små unger grinende på vei hjem. Odd, som har halvløpt litt i forveien for å unngå alt oppstyret til Hans, har allerede rukket å skaffe billetter idet Hans ankommer busstasjonen. Og han prøver å skynde dem begge inn på bussen for å slippe å konfrontere eventuelle sinte katteiere eller foreldre.

Turen til flyplassen går greit; det samme gjør vel også flyturen tatt i betraktning at den ene i reisefølget er utkledd som en viking og til tross for enkelte kommentarer til flyvertinnen som antagelig ikke ble tatt like godt i mot nå som under vikingtiden.

Framme på den på svenske flyplassen ser både Hans og Odd antydninger til flere deltagere av DÅFRFNK som har samlet seg under en plakat med noe tekst de ikke helt klarer å lese. Men etter hvert som de nærmer seg, ser de at det er rundt programmet for det årlige friluftspillet for norrøne rollefigurer. De spør dem som står der om de vet hvor bussen til DÅFRFNK går fra. Da svarer en av dem som står der utkledd som en norrøn krigsgudinne, at den siste bussen er gått, men at de kunne sitte på med henne. De ble først litt perplekse og overrasket over at det var en jente, noe de aldri hadde sett være med før, men Odd klarte til slutt å summe seg til å svare «ja, takk». På vei fram var det ikke mye snakk i bilen; det var ikke stort mer enn en takk guttene klarte å presse ut av seg da de kom fram før de dro hver til sitt. De slo opp telt i tidsriktig utførelse og la seg til å sove før de skulle starte dagen etter.

De våknet opp dagen etter til bråk og leven for å finne ut at rollespillet var startet, og at de hadde gått glipp at åpningen.

Så da kastet de på seg draktene og slengte seg med. Odd mistet fort synet av Hans som fløy vilt rundt om på plassen og levde seg til det fulle inn i rollespillet. Odd var på sin side litt mer forsiktig og valgte å holde en litt lavere profil.

På den sjette dagen var Baldur gjort seg godt kjent for sin store innlevelse og evne til alltid å holde på rollen. Odd, derimot, hadde ikke gjort så mye ut av seg, så da de egentlig skulle sette kursen hjem, var Odd mer enn klar for det. Baldur hadde på sin side andre planer, han hadde slått seg sammen med andre likesinnede. Og forklarte for Odd at han hadde nå tenkt å leve på den riktige måten, noe som betydde at han skulle reise sammen med sitt nye følge rundt om på rollespill og hengi seg helt og holdent til den slags aktiviteter. Da Odd ikke hadde noen som helst planer om dette, endte det

brått og brutalt mellom dem der og da. Så Odd reiste hjem igjen til sitt vanlige liv, mens Hans nå hadde gått over til et liv i fantasiverdener som Baldur og Dragon_Slayer_49.

Det eg håper, er at arbeidet med spanskpråkleg og annan litteratur kan hjelpe elevane til å sjå samanhengar og utvikle eigen skrivekompetanse. I kommentaren min til Morten Karlsen (2009) heiter det derfor m.a.:

Nei, og nei, dette var originalt – men samtidig så naturleg og riktig: klart det er denne typen tekster som i dag skaper nye Don Quijoter! Selve ideen er glimrende, men som fortelling mangler teksten en del sjangerkjenne-tegn. Dersom vi fortsetter å holde oss til det norrøne, kunne du ha brukt ættesagaene som modell: Du har bare én scene, når Odd og Hans snakker sammen om draktene, og ellers bruker du referat. Husk at sagaene hadde en mye mer intens veksling her mellom scene og referat – og mange av de episodene som du skriver om, burde du absolutt ha behandlet grundigere, med replikker, og ikke minst med detaljerte skildringer av kampen på veg til bussen, sikkerhetskontrollen, osv.

Góngora og de Quevedo – mindre uaktuelle enn ein kunne tru?

Eigentleg trong ein ikkje å drive med noko anna enn *Don Quijote*, verken i skolen eller i livet, men læreplanen krev eit vidare perspektiv. Og så var det dette med kyklopar, då. Men kva ligg då nærmare enn å nemne at den i spansk litteratur som mest har skriva om kyklopar, Luis de Góngora, faktisk er representert i eit læreverk, *Tema Vg2*, ikkje med «Fábula de Polifemo y Galatea» (Polyfemos var den mest kjende av alle kyklopar), men med «A una rosa», den einaste teksta i utvalet vårt som òg står på spansk: I boka (s. 392) står Kari Näumanns gjendikting føre den spanske originalen; her set vi dei to versjonane ved sida av einannan:

A UNA ROSA

Ayer naciste, y morirás mañana,
Para tan breve ser quién te dió vida?
¡Para vivir tan poco estás lucida,
Y para no ser nada estás lozana!

Si te engaño tu hermosura vana,
Bien prestó la verás desvanecida,
Porque en esa hermosura está escondida
La ocasión de morir muerta temprana.

Cuando te corte la robusta mano,
Ley de agricultura permitida,
Grosero aliento acabará tu suerte.

No salgas, que te aguarda algún tirano;
Dilata tu nacer para tu vida;
Que anticipas tu ser para tu muerte.

TIL EN ROSE (dikt)

Du dør i morgen og ble født i går, –
for denne korte tid, hvem gav deg livet?
For livets flyktighet er glans deg givet,
for å bli intet blomstrende du står!

Om du bedras av skjønnehets falske blår,
vil snart du se at den lær seg fordrive, –
i selve skjønneheten er skjult motivet
for det å dø en død i unge år.

Og når en kraftig hånd brutalt deg plukker,
– den følger havebrukets egen lov –
et grovt og simpelt pust straks livet slukker.

Spring ikke ut, du blir tyrannens rov!
Vente med å fødes inn i dette livet,
det vil deg kun i døden snarlig drive.

Oppgåvene (s. 393) til «A una rosa» kan gå rett inn i det daglege arbeidet i norskfaget med sjantrar, litterære verkemiddel og tematikk:

1. Hva kaller vi denne diktformen?
2. Hva vil du si at rosen er symbol for i dette diktet?
3. Dikter-jeget henvender seg til rosen. Men hva har dette diktet å lære oss mennesker?

Forfatterane av *Tema*-verket har vore vise nok til også å ta med Francisco de Quevedo, med diktet «Å, hvor du svinner ut av mine hender» (s. 393) (på spansk: «¡Cómo de entre mis manos te resbaldas!»), også dette i gjendikting ved Kari Näumann. de Quevedo er òg med i teoridelen. Og då ser vi òg ein klar nytteverdi ved å bruke både Góngora og de Quevedo i norsktimane, fordi desse to jo utgjør to ulike retningar innanfor den same epoken, *el conceptismo* og *el conceptualismo*. Ikkje det at ein i norskfaget er avhengig av å kjenne til nettopp dei to fagtermene og hovudeksponentane for dei, men er ikkje dette mykje av det same som vi har hatt i norsk litteratur? «Du skal ikke bedrive metafor,» er det sagt. Det, altså «bedrive metafor», gjer Góngora, men ikkje de Quevedo. Sjå då på Olav H. Hauge og Jan Erik Vold og andre representantar for dei «nyenkle dikta»: Burde ikkje slikt hjelpe elevane til å sjå samanhengar og gi grundigare perspektiv på debattar i norsk litteraturhistorie? Her har eg henta fram originalen og plassert dei to versjonane ved sida av einannan:

¡Cómo de entre mis manos te resbaldas!

¡Cómo de entre mis manos te resbaldas!
¡Oh, cómo te deslizas, edad mía!
¡Qué mudos pasos traes, oh muerte fría,
pues con callado pie todo lo iguales!

Feroz, de tierra el débil muroescalas,
en quien lozana juventud se fia;
mas ya mi corazón del postrer día
atiende el vuelo, sin mirar las alas.

¡Oh condición mortal! ¡Oh dura suerte!
¡Que no puedo querer vivir mañana
sin la pensión de procurar mi muerte!

Cualquier instante de la vida humana
es nueva ejecución, con que me advierte
cuán frágil es, cuán misera, cuán vana.

Å, hvor du svinner ut av mine hender!

Å, hvor du svinner ut av mine hender!
Hvor du meg unnslipper, min tid på jord!
Å, kalde død, du har så tause spor,
på lydøs fot du alt mot jorden vender!

Så grådig hver en mur i grus du sender
og trækker på det livsglad ungdom tror!
Den siste flukt alt i mitt hjerte bor,
om enn det ikke fluktens vinger kjenner.

Å, tunge lodd! Å, skjebne, du er hård!
Jeg kan ei regne med en morgendag
hvor ikke døden sine bidrag får!

Hvert eneste sekund, hvert hjerteslag
er ne varsler om hvor livet går,
hvor skjørt det er, hvor bittert et bedrag.

Heldigvis legg forfatterane gjennom oppgåvene sine (s. 393) opp til at elevane kan samanlikne dei to dikta:

1. Hvilket inntrykk få du av dikter-jeget i dette diktet?
2. Hva slags syn på livet og døden leser du ut av diktet?
3. Sammenlikn dette diktet med «Til en rose» av Luis de Góngora. Hvilke likheter og forskjeller finner du?

Samtidig vil vi alltid ha dekning i læreplanen («vurdere språklige nyanser ved oversettelser fra andre språk som eleven mestrer») for å diskutere kva val gjendiktaren har gjort for å få tekstene over i norsk språkdrakt – kanskje er dei i dette tilfellet ikkje alltid like heldige?

Meir lyrikk. Og magisk realisme.

Eg har funne eitt eksempel til på eit spansk dikt i norsk omsetjing: Federico García Lorcas «Pequeño Vals Viena»¹² står i *Tema Vg3* (s. 393), som «Liten wienervals»; det byrjar slik (i gjendikting ved Niels Fredrik Dahl):

I Wien er det ti unge kvinner
en skulder der døden får hulke
og en skog av dissekerte duer.
Det står en bit av en tidlig morgon
i rimfrostens museum
og en sal med tusen vinduer.

Oppgåvene til dette diktet (s. 394) er interessante, for dei går vidare med tanken vår om å vurdere gjendikting (til norsk og engelsk)¹³ og dessutan trekkjer inn samansette tekster:

1. Hva handler dette diktet om? Hvilken stemning er det i diktet? Hvordan blir denne stemningen skapt?
2. På hvilken måte er diktet surrealistisk? Gi eksempler. Hvilken virkning har surrealismen i diktet?
3. «The Last Waltz» finnes på Leonard Cohens CD *I'm Your Man*. Få tak i CD-en og lytt til sangen. Hvordan passer etter din mening Cohens melodi til diktet?¹⁴
4. Sammenlikn den norske og den engelske gjendiktningen.

Eit dikt utan oppgåver – men dei klarer både vi og elevane å lage sjølv – er Pablo Nerudas «Jorda i deg» i *Grip teksten 3* (Dahl 2008: 469), i gjendikting ved Kjartan Fløgstad (Neruda 2003). Slik ser begge dikta ut:

Jorda i deg

Mi vesle
rose, så lita og naken
at av og til verkar det som om
det var plass til heile deg

En ti la tierra

Pequeña
rosa,
rosa pequeña,
a veces,

¹² [Her](#) med Ana Belén.

¹³ Jf. at vi skal trekkje inn engelsk og fremmedspråk i norskopplæringa. I læreplanen for Vg1 – studieførebuande utdanningsprogram og Vg2 – yrkesfaglege utdanningsprogram heiter det at elevane skal lære å «forklare grammatiske særtrekk ved norsk språk, sammenlignet med andre språk», og – for Vg2 – «drøfte sider ved norsk språkpolitikk og kulturutvikling i et globaliseringsperspektiv» og «vurdere språklige nyanser ved oversettelser fra andre språk som eleven mestrer» (Utdanningsdirektoratet 2010a URL).

¹⁴ Songen finst òg på [YouTube](#).

i eine handa mi,
og at eg kunne ta deg slik
og kyssa deg.
Men
så rører brått
mine føter ved dine og munnen min
lippene dine,
du har vakse,
akslene dine reiser seg som to åsar
brysta dine glir over brystet mitt
og armen min rekk mest ikkje rundt
den slanke nymånekurven som midja
di teiknar:
du er i kjærleiken som vatnet i havet:
Augo dine umåtelege som himmelen
og eg bøyer meg mot munnen din
for å kysse jorda.

diminuta y desnuda,
parece
que en una mano mía
cabras,
que así voy a cerrarte
y a llevarte a mi boca,
pero
de pronto
mis pies tocan tus pies y mi boca tus labios,
has crecido,
suben tus hombros como dos colinas,
tus pechos se pasean por mi pecho,
mi brazo alcanza apenas a rodear la delgada
línea de luna nueva que tiene tu cintura:
en el amor como agua de mar te has desatado:
mido apenas los ojos más extensos del cielo
y me inclino a tu boca para besar la tierra.

Apropos Neruda: Som norsklærer prøver eg alltid å få vist den italienske filmen [postino](#) (Radford 1994) for å gjere elevane meir medvitne om litterære bilete (sjølv om alle litterære bilete i filmen blir omtala som *metafora* same om dei er metaforar eller ikkje, men slikt kan ein diskutere i klassa).

For at elevane skal få konkret stoff til å «forklare grammatiske særtrekk ved norsk språk, sammenlignet med andre språk» (Kunnskapsdepartementet 2010), burde Gloria Fuentes' dikt «Los niños de Somalia» (Fenix 2010) eigne seg godt, særleg dersom ikkje alle elevane i klassa har (hatt) spansk (så kan spanskelevane forklare forskjellane og tematikken for dei andre):

Yo como
Tú comes
Él come
Nosotros comemos
Vosotros coméis
¡Ellos no!

Fleire eksempel på korleis ein kan kople grammatikk og litteratur kan ein finne hos Hansejordet (2007 URL).

Den magiske realismen er i mindre grad representert enn ein kunne vente. Men i *Tema Vg3* (s. 104) står ei halv side om denne litterære retninga, og i tekstdelen (s. 426–428) møter elevane eit utdrag frå kapittel to i den norske utgåva av *Cien años de soledad*. Det byrjar slik:

Da piraten Francis Drake i det sekstende århundre overfalt Riohacha, ble oldemoren til Ursula Iguarán så forskrekket over stormklokkene og kanontordenen at hun gikk fra sans og samling og satte seg på en glødende komfyr. [...] ¹⁵

To av oppgåvene (s. 429) er knytte til innhaldet, dette kan vel vere nødvendig for lesarar som ikkje er kjende med denne måten å skildre livet på, og den tredje dreier seg om nettopp den magiske realismen:

1. Hvorfor ville ikke foreldrene at Ursula Iguarán og José Arcadio Buendía skulle gifte seg?
2. Hvorfor blir duellen mellom José Arcadio Buendía og Prudencio Aguilar kalt en æresduell, og hvorfor tror du saken ble henlagt på grunn av det?
3. *Hundre års ensomhet* er et eksempel på magisk realisme. Pek på trekk ved utdraget som viser at det er tilfelle.

For å runde av delen om tekster i læreverka: *Signatur 2*, for yrkesfaglege utdanningsprogram, har med tekstene «Kjærligheten. En myte fra mayaindianerne. Nedskrevet av Eduardo Galeano» (s. 155) og «Pongoens drøm» av José María Arguedes (s. 171–176). Bind 1 (også det for yrkesfaglege utdanningsprogram) i *Signatur*-serien inneheld den store Juan Rulfos novelle «Hører du ikke hundene gjø?» (s. 260), utan at arbeidet med denne teksta i ei anna klasse vart den heilt store suksessen. Interessant er at *Signatur 1* (s. 302–304) har ei tekst med allusjon til ein kjend roman frå Latin-Amerika, Ingvild Rishøi: «Kjærlighet i Nokias tid» (s. 302), om unge menneske og mobiltelefonar.

«El dinosaurio» som utgangspunkt for novelletolking

For å lære å tolke noveller har eg funne ut at Augusto Monterrosos «El dinosaurio» eignar seg godt til arbeidsmateriale tidleg i prosessen – her kan ein nemleg ikkje sleppe unna med parafrase, ettersom novella inneheld berre denne eine setninga: «Cuando despertó, el dinosaurio todavía estaba allí.» (Monterroso 2010 URL). Eg fekk dei elevane som hadde hatt spansk, til å omsetje novella for dei andre, og dermed fekk vi òg repetert litt om preteritum på spansk og sett litt på forskjellar og likskapar mellom spansk og norsk. Dette skjedd etter at eg hadde introdusert teksta: «I dag skal vi byrje eit systematisk arbeid med å tolke noveller. Den teksta som vi skal ta føre oss fyrst, står ikkje i læreboka, og eg har ikkje kopiert ho heller, så de får skrive av frå tavla etter at eg har skrive opp novella der.» Svaret kom som bestilt:

¹⁵På spansk: «Cuando el pirata Francis Drake asaltó a Riohacha, en el siglo XVI, la bisabuela de Úrsula Iguarán se asustó tanto con el toque de rebato y el estampido de los cañones, que perdió el control de los nervios y se sentó en un fogón encendido. [...]» (García Márquez 1988: 76). Takk til Eli-Marie Danbolt Drange for i ettertid å ha minna meg på at ein komfyr (Kjell Risviks omsetjing av *fogón*) ikkje passar så godt inn i skildringa av eit 1500-talsmiljø.

«Skal du skrive *ei heil novelle* på tavla?» På denne måten kunne vi snakke om definisjonen av sjangeren og leggje grunnlaget for eit sentralt verkemiddel i tolkinga: kva som er verknaden av at novella – rett nok på spansk: «*minicuento*» – er så kort.

José María Izquierdo (2010)¹⁶ har utarbeidd eit ferdig opplegg for å introdusere denne teksta i spansktimane, men opplegget kan også tilpassast planar for å bruke teksta i norskfaget. Eg for min del diskuterte novella i klassa mens eg skreiv stikkord på tavla. Under samtalen kom eleven Thomas Engen med denne kommentaren då eg reiste spørsmålet om vi kunne kjenne att motiv i novella frå andre tekster: «Då Jeppe vakna, var Nille der framleis med Mester Erich.» Ja, så klart! Det sjællandske klassesamfunnet var der framleis, det òg. Og Thomas hadde av seg sjølv sett ein parallell; Monterroso blir, sikkert utan å kjenne Ludvig Holberg og *Jeppe paa Bierget*, del av ein litterær tradisjon og elevane mine byrjar å sjå samanhengar som vi kunne bruke i det vidare arbeidet med tekster.

Så blir det å skrive tolkingar. Etter kommentarar og pussing kom Marthe Bostad (2010) førebels fram til dette:

Forfatteren Augusto Monterroso var fra Guatemala. Han ble født i 1921 og døde 81 år gammel av en hjertefeil. Han ble tildelt den spanske Asturias-prisen, og har bl.a. laget den korte novelle «Dinosauren» som bare består av én setning.

Den korte novellen til Monterroso er slik: «Da han våknet, var dinosauren der fortsatt». Denne setningen sier oss mer enn bare noen få ord. Likevel sitter man igjen med flere konkrete og viktige spørsmål fra leseren, som bl.a.: «Hvor foregår denne handlingen?», «hva har skjedd?» og «hva skal skje?». Den eneste måten å finne svaret på dette på, er å bruke fantasien og fortsette på historien i sine egne tanker – det er altså ingen flere ord i novellen.

Temaet i novellen er om «han» som antakeligvis har sovet eller ikke vært ved sine «fulle fem» i en periode. Da han våkner, er dinosauren der fortsatt. Dinosauren trenger ikke å ha en bokstavelig betydning, men den/det er der fortsatt. Handlingen i novellen kan peke i flere retninger. Det kan være at noen er stengt inne og ikke kommer noen vei, eller at det er noe trofast og betryggende. Det er noen som er der fortsatt og det kan noen ganger føles trygt og godt som en beskyttelse, eller at hovedpersonen egentlig ikke vil våkne pga at det er skremmende. Det er ikke nødvendigvis bare fantasi i novellen, for det var et hardt styre i Guatemala i 1950-årene. Man skal derfor ikke se bort i fra at dette kan ligge under overflaten i novellen. Det er vanlig at forfattere henter inspirasjon fra sitt eller andres samfunn, og denne novellen kunne ikke Monterroso bli arrestert for. Pga at novellen ikke viser noen direkte spor til makthaverne på denne tiden, kunne de ikke påpeke noe i novellen og vanskeligere oppdage det. På denne måten kunne Augusto Monterroso fortelle omverdenen om hans verden uten at det skulle bli straffet. Denne skrivemåten kan også brukes til å fortelle sine indre problemer i koder. Kanskje det var et skrik om hjelp?

Når en novelle er så kort må hvert ord i setningen ha en betydning slik at det kan leses som en novelle. Forfatteren bruker adverbet «fremdeles». Oppbyggingen av setningen og ordvalget kan fortelle oss at denne dinosauren har vært i nærhet med hovedpersonen hele tiden og er der fortsatt. Og så har vi adverbet «der» som definerer hvor handlingen skjer. Vi får ikke oppgitt miljø, natur eller lignende, men

¹⁶<http://www.enmitg.com/izquierdo/literatura/fagped2010/literaturaele/augusto/monterroso.html>

adverbet forteller oss at handlingen skjer på et bestemt sted. Pga at det er en dinosaur i handlingen, angir dette muligens for tid og natur i novellen, altså som noe langt tilbake i tid.

Dinosauren kan være noe skremmende eller beskyttende for hovedpersonen i novellen. Den kan være noe stort og skummelt som truer hovedpersonen, men det kan også forestille noe gammelt pga at det er evigheter siden den eksisterte på jorden, ifølge vitenskapen. Det kan også være noe «han» ikke blir kvitt, som f. eks en elsker som fortsatt er der neste morgen. Dinosauren er et dyr alle har hørt om en eller annen gang, og det ville skapt problemer for oss mennesker i dag. Man kan komme på mest negative ting i denne sammenhengen på grunnlag av hvordan dinosauren har blitt fremstilt opp igjennom årene. Det kan bety noe smertefullt som f. eks i skuespillet *Jeppe paa Bierget*, hvor hovedpersonen kaller piskeren til Nille for Mester Erik, eller som i den kjente barneboka *Albert Åberg* med fantasifiguren «Shybert» Det kan altså være fantasi eller virkelighet – noe som blir opp til leseren å tolke.

«Han» er egentlig veldig anonym i denne novellen. Vi vet ikke hvordan han ser ut eller er. Det eneste vi vet, er at han våkner og oppdager at dinosauren fortsatt er der. Det står ingenting om at han ser den eller føler den, men han vet at den er der. I spansk er ikke pronomenet «han» med i slike konstruksjoner, men pga at det var et veldig mannsdominert samfunn på denne tiden, kan vi tro at det var «han» og ikke «hun» Monterroso mente. Dette er tydelig en kjent skapning som vekker følelser i hovedpersonen, men hva som skjer etter at han våkner, vet vi ikke.

Ordvalg, oppbygging og ordklasser bidrar til at dette kan være en metafor for noe helt annet enn hva som står. Dette vil si en konnotasjon som er når man leser eller hører et ord og forbinder det med noe annet. Dinosauren spiller en stor rolle her for at man skal kunne tenke på andre ting som er nevnt ovenfor. Det kan også være en sammenlikning eller et ordspill. Uttrykket «less is more» beskriver denne novellen godt ved at den ikke er lang, men at den rommer så mye mer.

Her var det, som leseren vil sjå, framleis rom for betringar på både innhalds- og språkplanet, utan at eg skal gå i detalj om dette her. Det same gjaldt for Ane Jonette Sterten (2010), som etter ein runde med kommentarar leverte inn sin versjon nr. to:

Novellen «El dinosaurio» er skrevet av den guatemalanske forfatteren Augusto Monterroso. Den ble utgitt i 1959 under forfatterens eksil i Chile og er kjent som en av verdens korteste noveller. Den består av en leddsetning og en setningsrest. Når vi oversetter den til norsk, lyder den slik: «Da han våknet, var dinosauren der fremdeles»,

Teksten handler om en person som våkner; da ser han at en dinosaur fremdeles befinner seg i nærheten. Novellen er skrevet i kronologisk rekkefølge: Starten på historien begynner tidsmessig før avslutningen. Handlingen blir satt i gang av ordet *våknet*; her faller det naturlig for de fleste å tenke at personen nettopp har våknet opp fra en drøm. Dette er også med på å bygge opp teksten; man lurer på hva som skjedde etter at han våknet. Det er her spenningskurven bygger seg opp og man kommer til vendepunktet i teksten: *var dinosauren der fremdeles*. Her begynner vi med én gang å lure på hva som har skjedd tidligere – dette fordi teksten er presentert i fortid og fordi forfatteren påpeker at dinosauren er «der» *fremdeles*. Dette må bety at den også har vært der tidligere. Var dinosauren med i drømmen, eller var den der før han sovnet? Dette gir oss assosiasjoner om at den har vært der lenge, for dinosaurer levde på jorden for over 140 millioner år siden. De var treige dyr, noe som kan gi oss en følelse av aldri å komme fremover.

Novellen starter med ordet «Da». Dette gjør at leseren forventer at det skal skje noe mer enn hvis det bare hadde stått «han våknet»; da hadde vi ikke blitt like nysgjerrige. Forfatteren bruker også orde «dinosaur» istedenfor «dinosaur». Dette skaper inntrykk av at «dinosaur» er kjent for ham fra før, mens uttrykket «en dinosaur» ville ha vist til et tilfeldig eksemplar av arten.

Handlingen blir presentert i tredje person: den refererende synsvinkel. Fortelleren vet ikke alt om personen, men refererer bare det som skjer i teksten. Det

er ingen naturskildringer eller miljøskildringer i denne teksten. Den forteller heller ikke noe om hvilken tid vi befinner oss i.

Siden dinosaurer ikke har eksistert mens menneske har levd på jorda, blir det urealistisk å tenke seg at det befinner seg en dinosaur der personen våkner. Derfor oppfatter vi den heller som en metafor for noe ukjent. Det er dette som gjør at teksten er like aktuell i dag som for femti år siden. Ordet «dinosaur» kan bety hva som helst, avhengig av personen som leser novellen. Men de fleste forbinder den med noe farlig, stort, skummelt og ukjent. Det kommer ikke frem en direkte løsning på hva som har skjedd, men vi vet at i den tiden Monterroso levde, var Guatemala preget av uro og konflikter. Det var mange geriljagrupper som drev krigføring mot regjeringen, over 150 000 døde og mange forsvant sporeløst pga. dette. Her kan dinosaur være en metafor for konfliktene eller geriljagruppene.

Det første jeg tenkte var at den handlet om frykt. Det kan være frykten for omverdenen eller frykten for egne indre problemer. Når vi tar for oss de indre problemer, kan det være en person som prøver å flykte fra seg selv, eller noe vedkommende har gjort. Han våkner kanskje opp fra en hasjrus og kjenner at «dinosaur» fremdeles er der. Her kan dinosaur være en metafor for depresjoner eller angst. Det kan også være ei jente som våkner opp om morgenen og finner ut at spiseforstyrrelsene ikke har forsvunnet, selv om den hadde blitt borte i drømmene hennes. Novellen kan bety så mangt, det er det som er så flott med den. Alle har sin egne indre dinosaur.

Eg synest at ho òg har fått mykje ut av den eine setninga. Av og til kan det vere viktig å dokumentere prosessen frå uferdig fyrsteutkast til fyldigare versjonar. Vi kan derfor sjå på korleis Erland Storsveen (2010), takk vere Monterroso, utvikla seg som novelletolkar etter fyrst å ha levert inn ei heller kort tekst med stort betringspotensial, som det heiter i våre dagar:

Novellen «Då eg vakna, var dinosaurusen der enno» er en tekst skrevet av Augusto Monterroso og jeg mener at innholdet i teksten kan være noe som har preget livet hans på en eller annen måte, kanskje noe i oppveksten. Det aller første bildet jeg fikk inni hodet var en liten gutt med skilte foreldre som lå i senga si, våknet og husket at mammaen hadde hatt folk på besøk dag før. Da han våknet, var «dinosaurusen» der enda.

Dinosaurusen er en metafor på en mann som mammaen driver med (hadde besøk av) som gutten ikke har noe godt forhold til.

Eg tok opp kommentarane mine til alle fyrsteutkasta i klassa, og vi diskuterte novella endå meir. På bakgrunn av dette leverte elevane inn ein ny versjon, som eg gjekk inn i og kommenterte på ny for at eleven skulle få idear som dei kunne gripe fatt i for å byggje ut teksta. I Erlands tilfelle såg dette slik ut (kommentarane ligg med gul skrift i den versjonen som han leverte inn¹⁷):

Jeg har delt opp teksten en del for å kunne kommentere tydeligere enn korrekturprogrammet gir anledning til. Etterpå må du lage avsnitt igjen slik det blir naturlig når du utarbeider den nye versjonen. Først: Når du er ferdig med neste versjon, tenker du ut en passelig overskrift som dekker det som du vil uttrykke. Deretter går du gjennom versjonen på ny og er om du bør endre noe slik at samsvaret mellom overskrift og tekst blir best mulig.

¹⁷Til vanleg bruker eg korrekturprogrammet i Word når eg vurderer elevtekster. Det gjorde eg i dette tilfellet òg, men i denne artikkelen har eg lagt kommentarane inn i sjølve dokumentet for at dokumentet skal bli lettare å lese.

Novella «Då han vakna, var dinosaurusen der enno» er en kort tekst skrevet av Monterroso Augusto på 1950 tallet. *Ja, her har du plassert novellen. Kanskje er det ikke uvesentlig hvor forfatteren kom fra (og pass på hva han egentlig heter)?* Og den uttrykker en følelse for frykt, *Ja, her sammenfatter du temaet sett fra mine øyne. Kanskje du bør uttrykke deg mer presist («Jeg oppfatter temaet som ...», «Temaet kan oppfattes som ...», «Temaet kan uttrykkes som ...», «Novellen uttrykker en følelse av ...»)?* Ingen virkemidler *Jo. For at du skal få en oppfatning av hva temaet er, må forfatteren ha brukt virkemidler. Jeg vil råde deg til ikke å si noe om at virkemidler er brukt, for det er de alltid. Oppgaven din er å vise hvilke som er brukt – og hvordan (dvs. hvordan de underbygger temaet), eller miljøskildringer er brukt i teksten, Du kan flytte dette litt ned – til etter at du har beskrevet novellen litt mer inngående, altså sagt hva som er det typiske ved akkurat denne teksten (og det har vel med to forhold å gjøre – lengden og metaforen?). Men det er absolutt på sin plass å nevne tidlig at forfatteren ikke skildrer miljøet, og du gjør rett i å nevne dette tidlig. I løpet av tolkningen din bør du komme inn på hva forfatteren oppnår ved å skrive en så kortfattet tekst – for det er vel sikkert sammenheng mellom lengden på novellen og temaet? Og når det gjelder miljøet: Taper eller tjener novellen på mangelen på miljøskildring? Er det sammenheng mellom dinosaurens rolle og mangelen på inngående skildringer av miljø og personer? Hva sier dette om dinosaurens rolle i mannens liv? muligens for å få leseren til å tenke på akkurat det som står der, gjøre egne meninger eller begynne å fundere på hva forfatteren egentlig mener med det han skriver. Dette er unødvendig, for du sier ikke noe konkret om novellen. Derimot kan det se ut som om du er på rett veg når det gjelder å prøve å uttrykke at dette (dvs. at forfatteren ikke konkretiserer verken miljøet eller andre ting) har en betydning. Uttrykk det heller på en annen måte ved å svare på dette spørsmålet: Det at novellen er kort og at den ikke angir tid eller sted, forsterker det eller svekker det dinosaurens rolle og dermed også temaet? Så kan vi gå videre i utdypingen etterpå. Dette vil ta tid, det har mye med teknikk å gjøre, så vi skal utvikle denne teknikken gradvis.*

Det kan virke som om personen som våkner prøver å gjemme seg, eller komme seg unna det han frykter. *Ja. Dette er en fin observasjon. Og det er altså virkemidlene som gjør at du får dette inntrykket. Men er punktum det beste skilletegnet å bruke når du nå skal forklare hvorfor du får dette inntrykket?* «Då han vakna» assosierer jeg med at personen har klart og komme seg "unna" det han frykter eller er redd for, *Så var det ordvalget: frykte og være redd for uttrykker vel nøyaktig det samme? men Fint: her lager du en kontrast. Når personen snur seg og ser tilbake (var dinosaurusen der enno). Inne i parenteser har du et sitat. Vis at dette er et sitat ved å bruke anførselstegn.,* er fortsatt problemet der. *Fint sagt.*

Dinosaur kan være et tegn på at problemet er stort og at det ikke så lett og komme unna. *Ja, nettopp! Du har jo fått uttrykt det! Kanskje et par setninger til om hvilke assosiasjoner denne metaforen gir? Har du forresten nevnt at dinosaurer er en metafor? Hvilken stilling har denne metaforen i novellen? En svært framtrødende eller en lite framtrødende plass? Og hvilken rolle spiller da det som du kaller problemet, i mannens liv? Hvilken sammenheng blir det da mellom lengden på novellen og temaet i den? Jeg synes det holder dersom du tenker videre i lys av kommentarene mine og leverer en ny versjon – vi trenger ikke å gape over for mye med én gang. Men du bør kanskje skrive noen setninger om de to adverbene som novellen inneholder: Hvordan forsterker disse virkemidlene temaet? Kanskje du, etter å ha tenkt på dette, har nok tanker til å spesifisere eller beskrive den frykten som du har sagt er temaet? Den beskrivelsen (utdypingen) kan du legge til slutten. Se gjerne temaet i sammenheng med Guatemalas historie i de to første tiårene etter krigen, men dette er på ingen måte nødvendig.*

Så skjedde det som av og til hender oss: Erland tok kommentarane alvorleg og leverte ei langt grundigare tolking enn han hadde gjort tidlegare, denne gongen også med overskrift:

Å frykte realiteten

Novella «Då han vakna, var dinosaurusen der enno» er en kort tekst skrevet av Augusto Monterroso på 1950-tallet. Augusto Monterroso vokste opp i Guatemala, og drev med illegalt arbeid mot diktatur. Fra 1950-tallet og fremover var Guatemala preget av blodige borgerkriger og skiftende militærregjeringer.

Dette er en litt spesiell novelle med tanke på at forfatteren har brukt få ord. Dette fører til at det er få, men godt uttrykte virkemidler i teksten. For det første har forfatteren brukt kun ett substantiv i teksten. Dette gjør at dinosaurusen kommer tydeligere frem, samtidig som dinosaurusen fungerer som en metafor. For det andre er novellen er ganske kort, og den angir verken tid eller sted. Dette fungerer også som et virkemiddel fordi det forsterker dinosaurusens rolle i novellen. For det tredje er forfatteren sparsom med ordene. Gjennom å bruke få ord forsterkes leserens nysgjerrighet, og leseren får en sjanse til å tenke over hva forfatteren vil uttrykke gjennom novellen.

Det kan virke som om personen som våkner prøver å gjemme seg, eller komme seg unna det han frykter: «Då han vakna» assosierer jeg med at personen har klart og komme seg «unna» det han frykter, men når personen snur seg og ser tilbake («var dinosaurusen der enno»), er fortsatt problemet der. Dette er et tydelig eksempel på at dinosaurusen fungerer som en metafor: dinosaurusen er muligens et tegn på at problemet er stort, altså at det ikke er lett å unnsnippe. En annen assosiasjon til dinosaurusen kan være den skiftende militærregjeringen som foregikk i landet fra 1950-tallet, noe som viser at personen i novellen fryktet regjeringen og borgerkrigene som oppstod. Derfor oppfatter jeg at temaet i denne teksten uttrykker en følelse av frykt.

Denne teksten uttrykker ingen miljøskildringer. For det første er dette en metafor, noe som gjør det vanskelig å uttrykke miljøet. For det andre bør man også se på lengden av teksten. Forfatteren ville antageligvis understreke noe viktig, og ikke gå rundt grøten. Jeg tenker at novellen tjener på mangel av miljøskildring. Dette har ingen ting å si for temaet i novellen: om det hadde vært sol og fuglekvitte utenfor, hadde det uansett hatt liten betydning fordi han er redd i utgangspunktet.

Adverbene i novellen **Har du misforstått og blandet sammen adverb og verb? Det får vi rette opp når vi snakker om det** sier noe om at personen nok en gang møter realiteten. Novellen refererer til at han «våkner», og da var problemene der fortsatt. Det er også en sammenheng mellom dinosaurusen og mangelen på skildringer av miljø og personer. Dette vil muligens være en måte å si at dinosaurusen stjeler alt av oppmerksomhet. Dette sier en del om dinosaurusens rolle i mannens liv. Med tanke på at novellen er skrevet på 1950-tallet, vil novellen automatisk bære preg av 50-tallets problemer, som for eksempel blodige borgerkriger og militærregjeringer. Dette er noe som skaper frykt. Det er nettopp dette dinosaurusen vil uttrykke i denne novellen.

Her lyt ein vel kunne snakke om utvikling? Nettopp pga utviklinga valde eg berre, som ein vil sjå, å komme med berre éin kommentar om kva som i denne omgangen kunne bli betre. Og slik kan ein halde på. Då elevane skulle ha karakter i andre termin, skulle dei plukke ut to nynorsk- og to bokmålstekster som dei skulle leggje i innleveringsmappa, og i utvalet skulle kåseri, essay, artikkel og tolking av skjønnlitterær tekst vere representerte.

Det kunne vere ein idé å nemne for elevane at Ernest Hemingway – utan at det er bevist – skal ha skrive ei endå kortare novelle: «For Sale: Baby shoes, never worn.» I alle høve finst teksta, anten som del av forfattarens samla verk, eller som legende, og elevane kan i ein engelsktime reflektere over den tragedien som lyt ligge

bak ein slik annonse (fleire korte kortnoveller er å finne på [Six Words Stories](#))¹⁸. Og frå alvor til spøk: Kanskje er det denne novella som har inspirert vår eigen Kjell Aukrust til «Telt, brukt én gang, byttes i barnevogn.»¹⁹

Kanskje har eg opna nokre auge i klasserommet. Dei av lesarane som ikkje er norsklærarar: Fortel dei kollegaene dykkar som underviser i norsk, kva dei har å gjere for å hjelpe til med å utvide horisonten til elevane og dermed også rammene som spanskopplæringa kan gå føre seg i. «¡Todo puede ser.»

Litteratur

Andresen, Ø. et al. (2002): *Signatur 3*. Norsk påbygging studiekompetanse. Tekstsamling. 2. utgåve (2008). Oslo: Samlaget.

— (2006): *Signatur 1*. Norsk Vg1 yrkesfag. Oslo: Samlaget.

— (2007): *Signatur 2*. Norsk Vg1 yrkesfag. Oslo: Samlaget.

Bostad, M. (2010): Tolkning av Augusto Monterrosos novelle «Dinosauren». Raufoss videregående skole, våren 2010. (upubl.).

Consejo de Europa (2002): *Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación*. Madrid: Ministerio de educación, cultura y deporte / Instituto Cervantes / ANAYA.

Dahl, B.H. et al. (2007): *Grip teksten*. Norsk Vg2. Studieforbereidende utdanningsprogram. Oslo: Aschehoug.

— (2008): *Grip teksten*. Norsk Vg3. Studieforbereidende utdanningsprogram. Oslo: Aschehoug.

Dalí, S. (1959): [Don Quijote]. [URL]. [lasta ned 28.8.2010, kl. 18.32]. Tilgjengeleg URL på http://2.bp.blogspot.com/_0FoldzFoHX8/SbYgoNNxJ1I/AAAAAAAAAx4/0ZODbINWCQs/s400/dali+2.jpg.

Det kongelege kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartement (1997): *Læreplan for grunnskole, vidaregåande opplæring og vaksenopplæring*. Generell del. Oslo: Det kongelege kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartement. [URL]. [lasta ned 27.10.2010, kl. 20.44]. Tilgjengeleg URL på <http://skolenettet.no/nyUpload/Portal/PDF/Generell%20del%20-%20I%C3%A6replanen%20-%20Nynorsk.pdf> <http://skolenettet.no/templates/News.aspx?id=9022&epslanguage=NO>.

¹⁸Med tanke på det spanskspråklege USA har eg tidlegare presentert korleis ein kan bruke Leslie Marmon Silkos novelle «Tony's Story» (Gulbrandsen 2008).

¹⁹Sitert etter minnet.

Dossier para una Educación Intercultural (2002). [URL]. [lasta ned 14.9.2010, kl. 19.35]. Tilgjengeleg URL på <http://www.fuhem.es/cip-ecosocial/dossier-intercultural/contenido/8%20LA%20CULTURA.pdf>.

Daumier, H. Don Quijote. [URL]. [lasta ned 24.8.2010, kl. 20.40]. Tilgjengeleg URL på http://www.reproarte.com/files/images/D/daumier_honore/daumier_don_quijote.jpg.

Det kongelege kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartement (1997): *Læreplan for grunnskole, vidaregåande opplæring og vaksenopplæring*. Generell del. Oslo: Det kongelege kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartement. [URL]. [lasta ned 27.10.2010, kl. 20.44]. Tilgjengeleg URL på <http://skolenettet.no/nyUpload/Portal/PDF/Generell%20del%20-%20I%C3%A6replanen%20-%20Nynorsk.pdf>.

Fenix (2010): *Utopia*. [URL]. [lasta ned 18.8.2010, kl. 21.45]. Tilgjengeleg URL på <http://fenixdiamondutopia.spaces.live.com/blog/cns!72E57EBF8BC580E8!773.entry>.

Fremmedspråksenteret (2010): *Den europeiske språkpermen*. [URL]. [lasta ned 24.10.2010, kl. 15.46]. Tilgjengeleg URL på <http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=10109>.

García Márquez, G. (1988): *Cien años de soledad*. Madrid: Selecciones Austral.

Groth, B.H. et al. (2006): *Mundos nuevos 1*. Libro de textos. Oslo: Aschehoug.

Gulbrandsen, K. (2001): «Den europeiske språkmappe»^[20]. *Språk og språkundervisning* nr. 2, 2001.

— (2005): Det europeiske rammeverket og den nye læreplanen i 2. og 3. fremmedspråk. [URL]. [lasta ned 24/10/2010, kl. 20.32]. Tilgjengeleg URL på <http://www.kursveven.no/?marketplaceld=1498757&languageId=1&siteNodeld=1623168> [med passord].

— (2006): «Læreplanen, rammeverket, læringsprosessen og eksamen: Kunnskapsløftet og elevvurderinga. ANPE». I Congreso nacional: *2006, el año de español en noruega: un rato posible*. 8–9/09–2006. [URL]. [lasta ned 25.10.2010, kl. 17.55]. Tilgjengeleg URL på <http://www.educacion.es/redele/Biblioteca2006/anpe/ComunicacionGulbrandsen.pdf>.

— (2008): «Religion og interkulturalitet i Latin-Amerika». ANPE. II Congreso nacional: *Multiculturalidad y norma policéntrica: Aplicaciones en el aula de ELE*, 26-27/09-2008. [URL]. [lasta ned den 27/10/2010, kl. 21.55]. Tilgjengeleg URL på <http://www.mepsyd.es/redele/Biblioteca2009/anpe/ANPE2008Kjell.pdf>.

— (2009): «Om rammeverket og læreplanen. Det europeiske rammeverket og læreplanen for fremmedspråk». *Språk og språkundervisning*, nr. 4/2009. Tilgjengeleg URL på http://www.opplandvgs.no/Skoler/Raufoss/Nyheter%20interne/2009_%202_11_Laereplanen%20og%20rammeverket_Kjell%20Gulbrandsen%20%20%282%29.pdf.

²⁰Seinare vart språkmappe endra til *språkperm* fordi mappa jo er ein del av språkpermen.

— (2010): *Asir al toro por las astas. La corrida de toros, la tolerancia y las estrategias de expresión*. Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer, Senter for livslang læring (upubl.).

Hansejordet, I. (2007): «Grammatikk og praktisk tilnærming. Dos caras de la misma moneda? Workshop 26.10.2007, Høgskolen i Østfold». [URL]. [lasta ned 12.11.2010, kl. 19.28]. Tilgjengeleg URL på <http://www.slidefinder.net/university/h%C3%B8gskolen%20i%20%C3%B8stfold/p9>.

Izquierdo, J.M. (2010): *IKT for spansklærere. Hjemmesnekring*. Universitetet i Oslo. [URL]. [lasta ned 12.11.2010, kl. 19.15]. Tilgjengeleg URL på <http://www.enmitg.com/izquierdo/didactica/kurs/Oslo2010/index.html>.

Jansson, B.K. et al. (2007): *Tema Vg2. Norsk språk og litteratur*. Lærebok og tekstsamling. Oslo: Samlaget.

— (2008): *Tema Vg3. Norsk språk og litteratur*. Lærebok og tekstsamling. Oslo: Samlaget.

Jonsson, Erik (2009): *Don Pedersen. Terminprøve i bokmål, Raufoss videregående skole, 2/12/2009*. (upubl.).

Karlsen, M. (2009): *Hans Utbakken. Terminprøve i bokmål, Raufoss videregående skole, 2.12.2009*. (upubl.).

Lokus (2010): [Fagnettsteder]. [URL]. Oslo: Aschehoug. Tilgjengeleg URL på <http://www.lokus.no/> [passordbeskytta].

Monterroso, A. (2010): *El Dinosaurio*. [URL]. [lasta ned 11.1.2010, kl. 18.30]. Tilgjengeleg URL på <http://www.ciudadseva.com/textos/cuentos/esp/monte/dinosau.htm>.

Picasso, P.: (2010): [Don Quijote y Sancho Panza]. [lasta ned 22.7.2010, kl. 11.25]. Tilgjengeleg URL på <http://topicosgerenciales.files.wordpress.com/2008/12/don-quijote-picasso.gif>.

Radford, M. (1994): *Il postino*. [dvd].

Røskeland, M. et al. (2007): *Panorama*. Norsk Vg2 Studieforbereidende. Oslo: Gyldendal.

Le Rire (1939): [Léon Blum comme Don Quijote]. [URL]. [lasta ned 12.11.2010, kl. 21.28]. Tilgjengeleg URL på <http://www.bridgemanart.com/image/Ben-20th-century/Leon-Blum-as-Don-Quixote-tilting-at-windmills-illustration-for-Le-Rire-magazine-6th-January-1939-w-1d04a7af62d64116bc64b52c1277c3d7?key=don%20quijote&filter=CBPOIHV&thumb=x150&num=15&page=11>.

- Simensen, A. M. (2003). «Fremmedspråkopplæringen ved et veiskille». *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. Fag, didaktikk og pedagogikk, 3–4, s. 97–103.
- Simenstad, S. (2009): Den moderne Don Quijote. Terminprøve i bokmål, Raufoss videregående skole, 2.12.2009. (upubl.).
- Sterten, A. (2010): Tolkning av Augusto Monterrosos novelle «Dinosauren». Raufoss videregående skole, våren 2010. (upubl.).
- Storsveen, Erland (2010). Å frykte realiteten. Tolkning av Augusto Monterrosos novelle «Dinosauren». Raufoss videregående skole, våren 2010. (upubl.).
- Velásquez, Diego: Luis de Góngora y Argote. [URL]. [lasta ned 12.11.2010, kl. 11.45].
Tilgjengeleg URL på
<http://www.longwood.edu/staff/goetzla/320/Poesia1.jpg>.
- Utdanningsdirektoratet (2010a): Læreplan i norsk. Fastsatt som forskrift av Kunnskapsdepartementet 24. juni 2010. [URL]. [lasta ned 10.10.2010, kl. 18.38].
Tilgjengeleg URL på
http://www.udir.no/upload/larerplaner/endinger_synelige_pdf/Norsk.pdf.
- (2010b). *Læreplan i fremmedspråk. Kompetansemål*. [URL]. [lasta ned 22.10.2010, kl. 19:30].
Tilgjengeleg URL på
<http://www.utdanningsdirektoratet.no/grep/Lareplan/?laereplanid=123914&visning=2>.
- Vulliamy, Ed. (2008): Liverpool gets its Rattle back. *The Observer*, 31.8.2008.
Tilgjengeleg URL på
<http://www.guardian.co.uk/culture/2008/aug/31/europeancapitalofculture2008.classicalmusicandopera>.
- Ødegaard, M. Hønse-Louise. Terminprøve i bokmål, Raufoss videregående skole, 2.12.2009. (upubl.).